आदर्शसंस्कृतप्रश्नपत्रम् II

कक्षा-दशमी

अवधि : होरात्रयम् | **पूर्णाङ्काः 100**

Time allowed : 3 hours | **Maximum Marks: 100**

निर्धारित समय : 3 घण्टे | **अधिकतम अंक 100**

खण्ड 'क' : अपठितांश-अवबोधनम्/अपठितांश अवबोधन — 15 अङ्काः
Section A : Unseen Reading Comprehension

खण्ड 'ख' : रचनात्मक-कार्यम्/रचनात्मक कार्य — 20 अङ्काः
Section B : Writing Skills

खण्ड 'ग' : अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्/अनुप्रयुक्त व्याकरण — 30 अङ्काः
Section C : Applied Grammar

खण्ड 'घ' : पठित-अवबोधनम्/पठित-अवबोधन — 35 अङ्काः
Section D : Reading Comprehension

निर्देशाः

निर्देश :

Instructions:

1. अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
   इस प्रश्नपत्र में चार खण्ड हैं।
   The question paper has four sections.

2. प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।
   प्रत्येक खण्ड के उत्तर एक ही जगह पर क्रम से लिखने होंगे।
   The answers to each section must be written at one place.

3. प्रतिखण्डम् उत्तराणि पृथक् प्रदत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायां लेखनीयानि।
   प्रत्येक खण्ड के उत्तर पृथक् दी गई उत्तरपुस्तिका में ही लिखने हैं।
   The answers have to be written in a separate answer sheet.

4. प्रश्नपत्रे उत्तराणि न लेखनीयानि।
   प्रश्नपत्र पर उत्तर न लिखें।
   Don't write answers in the question paper.

5. प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।
   प्रश्नपत्र के अनुसार प्रश्नसंख्या अवश्य ही लिखनी होगी।
   Please write the question no. according to the question paper.

6. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि।
   सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।
   Answer all the questions in Sanskrit.

खण्ड : क Section A 15 अङ्काः

अपठितांश-अवबोधनम् (अपठितांश-अवबोधन)

Unseen Reading Comprehension

प्र.सं.	प्रश्न		अंक
1.	**अधोलिखित-अनुच्छेदद्वयं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् पृथक्-प्रदत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायाम् उत्तरत** – निम्नलिखित दोनों अनुच्छेदों को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर पृथक् दी गई उत्तरपुस्तिका में लिखिये Read the following two passages and answer the questions in the given answer sheet. प्रथमः अनुच्छेदः जीवने मौनं विजयलक्ष्म्याः प्रथमं सोपानमस्ति। विभिन्नदीपेषु तैलस्य न्यूनाधिक्यं भवति परं तैलस्य अक्षयकोशः तु कुत्रापि न भवति एवमेव देवानां, मानवानां, किन्नराणां, पशुपक्षिणां वा प्राणशक्तिः सीमिता अस्ति। संयमिनः एव जनस्य शक्तिः लाभकरी भवति अतः वाण्याः संयमः अवश्यमेव रक्षणीयः निरन्तरं निरर्थकप्रलापेन मस्तिष्कस्य ऊर्जा नश्यति सत्यमेव कथितं यत् भाषणं रजतवत् परं मौनं तु स्वर्णवदेव। **प्रश्नाः**		
I	**एकपदेन उत्तरत** एक शब्द में उत्तर दीजिए Answer in one word only. (i) कस्याः संयमः अवश्यमेव रक्षणीयः? (ii) विजयलक्ष्म्याः प्रथमं सोपानं किम्?	½×2	1
II	**पूर्णवाक्येन उत्तरत** पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए Answer in complete sentence. (i) केषां प्राणशक्तिः सीमिता अस्ति? (ii) किं सत्यमेव कथितम्?	1×2	2
III	**निर्देशानुसारम् उत्तरत** निर्देश के अनुसार उत्तर लिखें Do as directed (i) 'रक्षा कर्तव्या' अस्मिन्नर्थे अनुच्छेदे किं पदं प्रयुक्तम्? (ii) 'तैलस्य अक्षयकोषः तु कुत्रापि न भवति' अस्मिन् वाक्ये 'भवति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्? (iii) अनुच्छेदात् एकम् अव्ययपदं चित्वा लिखत (iv) 'असीमिता' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत	½×4	2

प्र.सं.	प्रश्न		अंक
2	**द्वितीयः अनुच्छेदः** परीक्षायाः दिनानि अतिविचित्राणि भवन्ति। यथा-यथा परीक्षाकालः समीपम् आयाति तथा-तथैव छात्राणां हृदयगतिः वर्धते। परीक्षा प्रायशः छात्रेभ्यः भयप्रदा एव प्रतीयते। अस्मिन्काले न निद्रैव आयाति न च हृदयं धारयितुं शक्यते, बुभुक्षाऽपि सम्यक्प्रकारेण नानुभूयते। कदाचित् कस्मिंश्चित् विषये अभ्यासाल्पता प्रतीयते कदाचिच्च अन्यस्मिन्। मस्तिष्कः सदैव तनावयुक्तः एव प्रतीयते। न केवलं छात्राणाम् अपितु तेषाम् अभिभावकानामपि दशा एतादृशी एव भवति, परन्तु ये छात्राः उत्तमाः भवन्ति वर्षस्य प्रारम्भात् एव पठितस्य अभ्यासं कुर्वन्ति, कक्षायां दत्तावधानाः तिष्ठन्ति सर्वं पाठ्यक्रमं पठित्वा परीक्षातः प्राक् पौनःपुन्येन अभ्यासं पुनरावृत्तिं चापि कुर्वन्ति। ते सर्वथा शान्तमनसा परीक्षाम्बुधिं तरन्ति अतः सर्वैः एव छात्रैः एवमेव करणीयम्, तदैव ते परीक्षाभयात् मुक्ताः भूत्वा परीक्षासु सदैव सफलाः भवन्ति। **प्रश्नाः-**		
I	**एकपदेन उत्तरत** एक ही शब्द में उत्तर लिखें। Answer in one word only. (i) कः सदैव तनावयुक्तः प्रतीयते? (ii) छात्रेभ्यः का प्रायशः भयप्रदा प्रतीयते? (iii) ये पुनरावृत्तिं कुर्वन्ति ते शान्तमनसा कं तरन्ति? (iv) परीक्षायाः दिनानि कीदृशानि भवन्ति?	½×4	2
II	**पूर्णवाक्येन उत्तरत** पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखें Answer in a complete sentence. (i) उत्तमाः छात्राः वर्षस्य प्रारम्भात् एव किं किं कुर्वन्ति? (ii) अस्मिन्काले (परीक्षाकाले) किं किं भवति?	2×2	4
III	**यथानिर्देशम् उत्तरत** निर्देश के अनुसार उत्तर लिखें Do as directed (i) 'आयाति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत (ii) 'तेषाम् अभिभावकानाम्' अत्र 'तेषाम्' इति सर्वनामपदं केभ्यः प्रयुक्तम्? (iii) 'परीक्षा भयप्रदा' अत्र विशेष्यपदं किम्? (iv) 'ते' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत।	½×4	2

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
IV	अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत। इस अनुच्छेद को पढ़कर समुचित शीर्षक लिखें। Give a suitable title to the paragraph.	2

खण्डः ख

Section B

20 अङ्काः

रचनात्मकं कार्यम्

रचनात्मक कार्य

Writing Skill

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
3.	**पत्र लेखनम्** भदतः नाम सक्षमः छात्रवासे व भवान् वसति। अजन्ता-अलोरा-गुहादर्शनार्थं शैक्षिकयात्रायै गन्तुम् इच्छति। धनप्रेषणार्थं पितरं प्रति लिखितं पत्रं मंजूषायां प्रदतैः उचितशब्दैः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत। आपका नाम सक्षम है और आप छात्रावास में रहते हैं। शैक्षिक यात्रा के लिए अजन्ता-एलौरा की गुफाओं को देखने के लिए जाना चाहते हैं। धन भेजने के लिए पिता को लिखे गए निम्नलिखित पत्र को मंजूषा में दिए गए उचित शब्दों के द्वारा पूर्णकर पत्र को पुनः उत्तरपुस्तिका में लिखिए। You are Saksham and stay in a hostel. You want to visit Ajanta Allora in an educational trip. Fill in the blanks in the following letter written to your father for sending money. Select appropriate words from the given box. 5 22, रंगनाथन् छात्रावासः 1 22.9.2006 परमादरणीयाः ....! 2 सादरं प्रणमामि । सविनयं -----3------यत् मम त्रैमासिकी परीक्षा समाप्तिं गता। मम ----4----शोभनानि अभवन। अस्मिन---5---अहं गृहं न आगमिष्यामि, यतः विद्यालयेन एकस्याः----6----प्रबन्धः कृतः। एषा अजन्ता एलोरागुहानां दर्शनाय आयोजिता अस्ति। यात्राव्ययार्थं----7----रूप्यकाणि प्रेषयन्तु भवन्तः। शेषं सर्वं कुशलम्। मम-----8-----अग्रजाय च सादरं प्रणामाः। भवदीयः----9---- सक्षमः। मच्जूषा चेन्नईगरम्, निवेदयामि, प्रियपुत्रः, शैक्षिकयात्रायाः, पंचशतम्, कालिकातातः, शरदवकाशे, जनन्यै, उत्तरपत्राणि, पितृमहाभागाः डॉ. राजगोपालाचार्यः 330 अनन्तपुरमॅ ------10-----	

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
4.	**संवादलेखनम्** **मञ्जूषाप्रदत्तपंक्तिसहायतया कणिकायाः संवादान् पूरयित्वा पुनः लिखत** 1×5 मञ्जूषा में दी गई पंक्तियों की सहायता से निम्नलिखित संवाद में कणिका के कथनों को भरकर संवाद पुनः लिखिये Complete the dialogues of KANIKA with the help of sentences given in the box and re-write the same in your answer-sheet. कणिका भो : ऋत्विक्! अधुना तु ग्रीष्मावकाशः। प्रातः एव कुतः आयासि? किमर्थं गृहे विश्रामं न करोषि? ऋत्विक् कणिके! अहं तु प्रातःकालीनभ्रमणाय उद्यानम् अगच्छम् ततः एव आयामि। कणिका (i) ____________________ ऋत्विक् तव यथेच्छानिद्रायाः एषा धारणा तु सर्वथा अनुचिता। अद्यत्वे एव स्वास्थ्यलाभाय प्रातः भ्रमणस्य अवसरः प्राप्यते। कणिका (ii) ____________________ ऋत्विक् प्रात भ्रमणेन स्वच्छवायुसेवनेन च शरीरं मनः च स्वस्थे भवतः। प्रातः वेला तु अमृतवेला कथिता। कणिका (iii) ____________________ ऋत्विक् यतः प्रातःकालीनः वायुः अमृतमयः भवति अतः प्रातःवेला अमृतवेला कथिता। कणिका (iv) ____________________ ऋत्विक् अन्यः एषः लाभः यत् प्रातः भ्रमणम् तु सरलतमः व्यायामः कथितः तस्मात् प्रातर्भ्रमणं कुर्वाणाः जनाः कदापि वृद्धावस्थां नानुभवन्ति। कणिका (v) ____________________ ऋत्विक् शोभनम् श्वः आवां सह एव प्रातः भ्रमणाय चलिष्यावः। **मञ्जूषा** (i) प्रातः भ्रमणस्य अन्यः कः लाभः? (ii) कथं प्रातः भ्रमणम् स्वास्थ्यलाभाय कल्पते? (iii) त्वया तु मम नेत्रे अपि उन्मीलिते। श्वः आरभ्य अहमपि प्रातः भ्रमणाय गमिष्यामि। (iv) किमर्थं प्रातरुत्थाय भ्रमणार्थं गच्छसि? विद्यालयदिनेषु तु प्रातः उत्तिष्ठामः एव। अद्यत्वे तु अहं यथेच्छां निद्रां करोमि। (v) किमर्थम् एषा अमृतवेला कथिता?	5

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
5.	**अधः दत्तं चित्रम् आधृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तशब्द-सहायतया पञ्चवाक्यानि उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत** नीचे दिये गये चित्र पर आधारित पांच वाक्य संस्कृत भाषा में लिखिए। 2×5 Describe the following picture in five sentences with the help of words given in the box. उपवनस्य, टोपिकां, उद्यानविहारम्, क्रीडनकैः, छत्रम्, ज्येष्ठा भगिनी, करणुकम्, धावति, आसन्दिका, उपनेत्रं, धारयति, रक्तकञ्चुकम् **अथवा**	10

केवलं नेत्रहीनेभ्यः

केवल नेत्रहीनों के लिए

For blind candidates only

'परिवारेण सह भ्रमणम्' इति विषयम् अधिकृत्य संस्कृतेन पञ्चवाक्यानि लिखत। सहायतायै मञ्जूषा दत्ता।

'परिवारेण सह भ्रमणम्' इस विषय में संस्कृत में पांच वाक्य लिखिए। सहायता के लिए मञ्जूषा दी गयी है।

Write five sentences in Sanskrit on 'परिवारेण सह भ्रमणम्' you can take help from the words given in the box.

मञ्जूषा

मम पिता, माता, भगिनी, भ्राता एकत्र समय-यापनम्, उपवनम् सहभोजनम्, मिलित्वा खेलनम् गायनम्, नर्तनम्, आनन्दप्रदम् मनोरञ्जकम्

खण्ड : 'ग' Section C — 30 अङ्काः

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

अनुप्रयुक्त व्याकरण

Applied Grammar

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
6.	**अधोलिखितस्थूलाक्षरपदेषु सन्धिविच्छेदं/सन्धिं कृत्वा पुनः पूर्णवाक्यं लिखत** 1×3 नीचे लिखे वाक्यों में स्थूलाक्षर पदों में सन्धिविच्छेद/सन्धि करके वाक्य पुन: लिखिए Disjoin/Join sandhi's in the bold words and rewrite the sentence. (i) रमणीया हि सृष्टि: + एषा। (ii) प्रियच्छात्रा: अभिनन्दनं भवताम्। (iii) गुरावागते छात्रा: तूष्णीम् अभवन्।	3
7.	**अधोलिखितेषु वाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां विग्रहं / समासं वा कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत** 1×4 नीचे लिखे वाक्यों में स्थूलाक्षरपदों में विग्रह/समास करके उत्तरपुस्तिका में लिखिए Join/Disjoin compounds in bold typed words in the following sentences and rewrite it 1×4 (i) मुनि: गङ्गाया: समीपं तप: करोति। (ii) मयूरस्य केकारवं श्रुत्वा कोकिल: अपि लज्जते। (iii) बहुफल: वृक्ष: उपवने शोभते। (iv) किं हेयं? अकार्यम्।	4 4
8.	**अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गतानां पदानां प्रकृतिप्रत्ययं विभज्य/संयुज्य लिखित** 1×5 नीचे लिखे गये वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत पदों के प्रकृतिप्रत्यय विभाजन/संयोग से निष्पन्न रूप लिखिए। Rewrite the following words by Joining/disjoining suffixes to the roots/words. (i) सेतुनिर्माणम् (सामाजिकं) कार्यम् अस्ति। (ii) (क्रोध + इन्) विवेक: नश्यति। (iii) विद्वांस: एव (चक्षुष्मन्त:) प्रकीर्तिता:। (iv) कृषकै: पशव: स्नेहेन (रक्ष् + अनीयर्) (v) अहो! (दृश् + तव्यत् + टाप्) नगरी एषा।	5

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
9.	**अधोलिखिते अनुच्छेदे उचित-अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत** ½x10 (अव्ययानां सूची अधः प्रदत्ता) निम्नलिखित अनुच्छेद में उचित अव्यय पदों से रिक्तस्थान की पूर्ति करके पुनः लिखिए (अव्ययों की सूची नीचे दी गयी है) Rewrite the following sentences after filling in the blanks with suitable indeclinables. (List of words are given below) (i)..................अस्माकं विद्यालये एका गोष्ठी अभवत्। (ii)..................महानगरेषु वर्धमानं प्रदूषणं प्रति चर्चा कृता। गोष्ठ्यां वक्तृणां (iii)..................विचाराणां सारः आसीत् • गृहात् (iv)..................अवकरः न क्षेपणीयः। • मार्गम् (v)..................वृक्षाः आरोपणीयाः। • 'जलम् (vi)..................जीवनम्' (vii)..................मनसि निधाय जलसंरक्षणम् कर्त्तव्यम्। • 'ध्वनिप्रदूषणं निवारयितुं ध्वनिप्रसारकयन्त्राणां प्रयोगः (viii)..................भवतु' इति निश्चितं कर्त्तव्यम्। • समये समये जलशुद्धिः (ix)..................करणीया। पर्यावरणरक्षणाय जनजागरणार्थं महावाक्यानि पट्टिकासु लिखित्वा (x)..................टङ्कनीयानि। अव्ययाः: सर्वत्र, ह्यः, एव, बहिः, उभयतः, परस्परम्, मा, तत्र, अपि, इति	5
10.	**अधोलिखितं संवादम् वाच्यानुसारम् उचितपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत** अधोलिखित संवाद को वाच्य के अनुसार उचित पदों से भरकर पुनः लिखें Fill in the blanks in the following dialogue and write the answers in the answer sheet only: अनर्घः – राघव! अस्मिन् संसारे सर्वे एव सुखम् अभिलषन्ति। राघवः – सत्यम्, दुखं तु केनापि न (i)..................। अनर्घः – परं तदनुसारं (ii)..................न क्रियन्ते। राघवः – आम्, कार्याणि तु सर्वे स्वेच्छया कुर्वन्ति। अनर्घः – अस्भाभिः अवश्यं चिन्तनीयं यत् सुखार्थं सुकर्म अपि आवश्यकम्। राघवः – इतः अनन्तरं (iii)..................एतदेव चिन्तयिष्यामः	

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
11.	**विद्यालयस्य सूचनापट्टे परीक्षायाः समयः दत्तः। कतिवादने किं भविष्यति इति संस्कृतेन लिखत** 1×4 विद्यालय के सूचनापट्ट पर परीक्षा का समय दिया गया है। कितने बजे क्या होगा यह संस्कृत में लिखिए Indicate the time for examination as shown on School's Notice Board in Sanskrit Words. प्रातः 9.45 छात्राः (i)..................परीक्षाकेन्द्रे उपस्थिताः भविष्यन्ति। प्रातः 10.00 (ii)..................परीक्षाकक्षे प्रविष्टिः उत्तरपुस्तिका वितरणं च। प्रातः 10.15 (iii)..................पठनार्थं प्रश्नपत्र–वितरणं भविष्यति। प्रातः 10.30 (iv)..................परीक्षा प्रारब्धा भविष्यति सार्ध–एकवादने च समाप्ता भविष्यति।	4
12.	**अधोदत्तेषु वाक्येषु अङ्कानां स्थाने संस्कृतसंख्यावाचकविशेषणानि पूरयत** ½×4 निम्नलिखित वाक्यों में अङ्कों के स्थान पर संस्कृत के संख्यावाचक विशेषण लिखिए Write numerical Sanskrit adjectives in place of figures in the following sentences. मम गृहस्य समीपे 3................. तरणतालाः सन्ति। तत्र 1......................... तरणप्रतियोगिता आयोजिता अभवत्। प्रतियोगितायाम् अस्याम् 30.................... बालिकाः 45.................... बालकाः च भागं गृहीतवन्त्।	2
13.	**अधोलिखितवाक्यानां संशोधनं कृत्वा वाक्यानि पुनः लिखत** 1×4 निम्नलिखित वाक्यों का संशोधन करके वाक्यों को पुनः लिखिए Correct the following sentences and re-write them in the answer sheet. मम विद्यालये सम्भाषण–शिविरस्य आयोजनम् <u>जातः</u> तत्र <u>ते</u> संस्कृतेन एव परस्परं सम्भाषणम् अकुर्म। मम कक्षायाः <u>सर्वे</u> बालिकाः तत्र आगच्छन्। अस्माकं शिक्षकः अतीव <u>योग्याः</u> आसीत्।	4

खण्ड : घ

(Section D) 35 अङ्काः

पठित-अवबोधनम् (पठित अवबोधन)

Reading Comprehension

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
14.	**अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यांशं, नाट्यांशं च पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायां लिखत** निम्नलिखित गद्यांश, पद्यांश तथा नाट्यांश को पढ़कर दिये गये प्रश्नों के उत्तर उत्तरपुस्तिका में लिखिए Read the following prose, poetry and drama passages and answer the given questions in the answer sheet.	
क.	**गद्यांशः** राज्ञि एवं विचारयति सति तस्य दानशीलतां परीक्षितुं देवाधिपति:शक्रः नेत्रहीनयाचकस्य रूपं धारयित्वा तत्पुरतः अवदत्–हे राजन्! भवतः दानवीरताम् आकर्ण्य आशान्वितः भवत्समीपम् आगतोऽस्मि। देव! रवि-शशि-तारामण्डलभूषितं जगत् एतत् कथमिव पश्येयम् चक्षुर्हीनः। राजा उवाच-भगवन्! भवन्मनोरथं पूरयित्वा आत्मानम् अनुगृहीतं कर्त्तुम् इच्छामि। आदिश्यताम्, किं करवाणि? विप्रः उवाच-यदि भवान् प्रीतः, तदा त्वत्तः एकस्य चक्षुषः दानम् इच्छामि येन मम लोकयात्रा निर्बाधा भवेत्। तत् श्रुत्वा राजा अचिन्तयत्, "लोके चक्षुर्दानं दुष्करमेव। नूनम् ईदृशं दानम् इच्छन् अयं याचकः केनापि प्रेरितः स्यात्। अथवा भवतु नाम। किं बहुना चिन्तनेन।" इति विचार्य राजा अभाषत – भो मित्र! किमेकेन चक्षुषा, अहं भवते चक्षुर्द्वयमेव प्रयच्छामि इति। राज्ञः नेत्र दानार्थं निश्चयं ज्ञात्वा अमात्याः विषण्णाः भूत्वा अवदन् – महाराज! अलम् एतावता दुस्साहसेन, प्रभूतं धनमेव दीयताम्। **प्रश्नाः**	
I	**एकपदेन उत्तरत** ½×2 एक शब्द में उत्तर दीजिए Answer in one word. I. लोके किम् दुष्करम्? II. शक्रः कस्य दानवीरताम् श्रुत्वा आगतः?	1
II	**पूर्णवाक्येन उत्तरत।** 1×2 पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए। Answer in a complete sentence. I. शक्रः किमर्थं नेत्रहीनयाचकस्य रूपम् अधारयत्? II. अमात्याः किमर्थम् विषण्णाः अभवन्?	2

प्र.सं.	प्रश्न		अंक
III	**निर्देशानुसारम् उत्तरत।** निर्देश के अनुसार उत्तर दीजिए। Do as directed . (i) 'मम लोकयात्रा निर्बाधा भवेत्' अत्र 'मम' सर्वनाम पदं कस्मै प्रयुक्तम्? (ii) 'श्रुत्वा' इति पदस्य पर्याय-पदं गद्यांशात् चित्वा लिखत (iii)'जगत्' इति पदाय प्रयुक्तं विशेषणपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत। (iv)'अल्पम्' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।	½×4	2
ख.	**पद्यांशः** असंशयं महाबाहो! मनो दुर्निग्रहं चलम्। अभ्यासेन तु कौन्तेय, वैराग्येण च गृह्यते।।		
I	**एकपदेन उत्तरत।** एक शब्द में उत्तर दीजिए। Answer in one word. (i) मनः काभ्याम् गृह्यते? (ii) 'महाबाहो!' इति कथयित्वा कः सम्बोध्यते?	½×2	1
II	**पूर्णवाक्येन उत्तरत।** पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए। Answer in a complete sentence. (i) मनः कीदृशम् अस्ति? (ii) मनः कथं वशीकर्तुम् शक्यते?	1×2	2
III	**निर्देशानुसारम् उत्तरत।** निर्देश के अनुसार उत्तर दीजिए। Do as directed. (i) 'यस्य वशीकरणं कठिनम्' इति अर्थस्य समानार्थकं किं पदं पद्यांशे प्रयुक्तम्? (ii) 'गृह्यते' इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदम्? (iii)'अनुरागेण' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदं चित्वा लिखत।	½×4	2

प्र.सं.	प्रश्न		अंक
	(iv)'मनः' इति पदाय प्रयुक्तं किमपि विशेषणपदं चित्वा लिखत।		
(इ)	**नाट्यांशः**		
	काकः (प्रविश्य, सक्रोधम्) आः किम् उक्तवती भवती? यदि अहं कृष्णवर्णः तर्हि श्रीरामस्य वर्णः कीदृशः? श्रीवासुदेवस्य वर्णः कीदुशः? मुग्धे! अहं तु अतीव कर्तव्यपरायणः। प्रभाते 'का का' ध्वनिना सुप्तान् प्रबोधयामि कर्मसु च विनियोजयामि।		
	राजहंसः हुं किमनेन? एतत् कार्यं तु कुक्कुटोऽपि करोति।		
	काकः (विहस्य) कुक्कुटः। अरे अद्य कुतः कुक्कुटाः नगरेषु। अहमेव सर्वत्र सुलभः।		
	राजहंसः भोः भो वाचाल! स्वीयैः कटुभिः क्वणितैः जनजागरणात् अन्यत् तु किमपि न करोषि।		
	काकः अहो! अज्ञानं भवत्याः। अरे! यस्य गृहस्य भित्तौ स्थित्वा आलपामि, जनाः प्रियस्य आगमनसंकेतं मत्वा हृष्यन्ति। किं बहुना। अहम् तु एतादृशः सत्यप्रियः यत् मातरः शिशून् कथयन्ति – "अनृतं वदसि चेत् काकः दशेत्।" अस्माकम् ऐक्यं तु जगत्प्रसिद्धम्। सर्वथा जागरूकोऽहम् छात्राणाम् कृते आदर्शः एव। किं न श्रुतं काकचेष्टा, बकध्यानम्...........		
	राजहंसः विरम विरम! श्रूयतां यत् जनैः सर्वदा गीयते तव विषये काकस्य गात्रं यदि काञ्चनस्य, माणिक्यरत्नं यदि चञ्चुदेशे। एकैकपक्षे ग्रथितं मणीनां, तथापि काको न तु राजहंसः।।		
	प्रश्नाः		
I	**एकपदेन उत्तरत** एक ही शब्द में उत्तर लिखिए Answer in one word only.	½×2	1
	(i) केषाम् ऐक्यं जगत्प्रसिद्धम्?		
	(ii) काकः राजहंसीं किं कथयित्वा सम्बोधयति?		
II	**पूर्णवाक्येन उत्तरत** पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखें Answer the following in one sentence.	1×2	2

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
	(i) मातरः शिशून् किं कथयन्ति? (ii) काकः प्रभाते किं करोति?	
III	**निर्देशानुसारम् उत्तरत** ½×4 निर्देश के अनुसार उत्तर लिखें Do as directed. (i) 'कटुभिः क्वणितैः' इति अनयोः पदयोः किं पदं विशेषणपदम्? (ii) 'जनैः सर्वदा गीयते तव विषये' अत्र 'तव' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्? (iii) 'शरीरम्' इत्यर्थे संवादे किं समानार्थकं पदं प्रयुक्तम्? (iv) 'दुखिताः भवन्ति' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदं संवादात् चित्वा लिखत।	2
15.	**अधोलिखितपद्यद्वयस्य भावार्थम् उपयुक्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत** 3+3 निम्नलिखित दो पद्यों के भावार्थों को उपयुक्त शब्दों से भरकर पुनः लिखिए Complete the explanations of the following two stanzas and re-write them in the answer sheet:	6
I	क्रन्दनं वर्धते तस्य, नान्तं समधिगच्छति। व्यसनं प्राप्य यो मोहात् केवलं परिदेवयेत्।। **भावार्थः** जीवने सुखानि दुःखानि च चक्रवत् परिवर्तन्ते। परं यः नरः (i)....................प्राप्य धैर्यं त्यजति (ii)....................च केवलं विलापं करोति तस्य (iii)....................एव वर्धते सः कदापि शान्तिं न प्राप्नोति।	
II	अस्त्रं ब्रह्मशिरो यत्र परमास्त्रेण वध्यते। समाः द्वादश पर्जन्यस्तद् राष्ट्रं नाभिवर्षति।। **भावार्थः** ब्रह्मशिरः नाम अस्त्रं मानुषेषु कदापि प्रयुक्तं न करणीयम्। यतो हि यदि इदम् (i)....................परमास्त्रेण हन्यते तदा तस्मिन् (ii)...............द्वादशवर्षाणि यावत् (iii)................न अभिवर्षति। तत्र वर्षाभावे जीवनम् असम्भवम् जायते।	
16.	**अधोलिखितपद्यद्वयस्य अन्वयौ पूरयित्वा पुनः लिखत** 1½+1½ निम्नलिखित दो पद्यों के अन्वयों को पूरा करके पुनः लिखिए	3

प्र.सं.	प्रश्न	अंक
	Complete and re-write the prose order renderings of the following two stanzas:	
I.	शारदा शारदाम्भोजवदना वदनाम्बुजे। सर्वदा सर्वदाऽस्माकं सन्निधिं सन्निधिं क्रियात्।।	
	अन्वयः	
	शारद – (i)....................वदना सर्वदा शारदा (ii)....................वदन–अम्बुजे सर्वदा सन्निधिम् (iii)....................निधिम् क्रियात्।	
II.	अवक्रता यथा चित्ते तथा वाचि भवेद् यदि। तदेवाहुः महात्मानः समत्वमिति तथ्यतः।।	
	अन्वयः	
	यथा अवक्रता चित्ते तथा (i)....................वाचि भवेत्, महात्मानः तथ्यतः (ii)....................समत्वम् (iii)....................आहुः।	
17.	**रेखाङ्कितपदानि आश्रित्य प्रश्न-निर्माणं कुरुत** 1×4 रेखाङ्कित पदों के आधार पर प्रश्न निर्माण कीजिए Frame questions based on the underlines words. (i) सूर्यस्य प्रकाशः सर्वप्रथमं <u>अरुणाचलप्रदेशं</u> स्पृशति। (ii) ब्रह्मणः आयुः <u>शतं</u> वर्षाणि। (iii) <u>त्यागी</u> सर्वव्यसनविनाशे दक्षः। (iv) शिष्यः <u>आचार्यात्</u> पादम् आदत्ते।	4
18.	**घटनाक्रमानुसारम् अधोलिखितवाक्यानि पुनः क्रमेण लिखत** ½×8 घटनाक्रम के अनुसार निम्नलिखित वाक्यों को पुनः क्रम से लिखिए Re-write the following sentences in the sequential order. (i) राजवैद्येन कपीनाम् मेदसा एव अश्वानाम् उपचारः कथितः। (ii) प्रासादे बालवाहनयोग्यमेषेषु एकः जिह्वालोलुपः मेषः महानसं प्रविशति। (iii) दग्धानाम् अश्वानां रक्षणाय राजा राजवैद्यम् प्रार्थयत्। (iv) सूपकारैः नित्यं ताडितं मेषं दृष्ट्वा वानरयूथपः वानरान् प्रासादं त्यक्तुम् अकथयत्। (v) राज्ञःचन्द्रस्य पुत्राः वानरयूथं भोज्यपदार्थैः भोजयन्ति स्म। (vi) अवधीरिताः अस्माभिः गुरुजनोपदेशाः इति विचार्य कपयः पश्चात्तापम् अकुर्वन्।	4

प्र.सं.	प्रश्न		अंक
	(vii) वानरा: रसनास्वादलोभेन तं प्रासादं न अत्यजन्। (viii) सूपकारैः अर्धज्वलितकाष्ठेन ताडितः मेषः अश्वशालां प्राविशत्।		
19.	**शब्दानाम् अर्थैः सह मेलनं क्रियताम्** शब्दों का अर्थ के साथ मेलन कीजिए Match the following meaning with the words :	½×6	3

	खण्डः 'अ'		**खण्डः 'ब'**
(i)	विनीतस्य	(क)	स्वागतम्
(ii)	अवधीरणा	(ख)	मम
(iii)	विलीयते	(ग)	तिरस्कारः
(iv)	मदीयायाः	(ध)	शान्तम् कर्तुम्
(v)	अभिनन्दनम्	(ड)	विनम्रस्य
(vi)	शमयितुम्	(च)	नश्यति